

**"Преображение моей судьбы я глубоко почувствовал".
Ключові моменти переродження героїв
у "Капітані Боппі" та "Агасфері" В. Жуковського**

У статті на матеріалі "Капітана Боппа" та "Агасфера" В. Жуковського виявлено шаблі переродження героїв.

Ключові слова: християнська традиція, Біблія, переродження, мотив.

В статье на материале "Капитана Боппа" и "Агасфера" В. Жуковского исследуются ступени перерождения героев.

Ключевые слова: христианская традиция, Библия, перерождение, мотив.

The stages of regeneration of the heroes in "The Captain Bopp" and "The Agaspher" by V. Zhukovskiy are investigated in the article.

Key words: Christian tradition, the Bible, regeneration, motive.

Ідейно-художні впливи В. Жуковського, його традиції легко відстежити у творах російської літератури ХІХ століття. Важливе значення має також роль попередників поета, котрі не ігнорували християнської теми, що додавало сюжетам універсальності, допомагало ще раз акцентувати глобальні проблеми людського буття. Так, приміром, В. Жуковський, створюючи "Агасфера", про що свідчать численні дослідження, користувався текстами попередників для створення своєї поеми, головна ідея якої є базисною для духовних пошуків російської словесності.

Гоголь підкреслював, що Росія сприйняла Жуковського "как родного" тому, що "нужно было совершиться внутри самого переводчика многим таким событиям, которые привели в большую стройность и спокойствие его собственную душу, необходимые для передачи произведения, замышленного в такой стройности и спокойствии; нужно было, наконец, сделаться глубже христианином, дабы приобрести тот презирающий, углубленный взгляд на жизнь, которого никто не может иметь, кроме христианина, уже постигнувшего значение жизни" [1, т. VIII, с. 237]. Для Бориса Зайцева Жуковський постає майже святою людиною: "Если вспомнить: что это был человек совершенной чистоты и душа вообще "небесная", то ведь скажешь; единственный кандидат в святые от литературы нашей" [2].

З-поміж творів Жуковського наявні твори на біблійні теми ("По-вість про Йосипа Прекрасного", "Єгипетська тьма", "Смерть Ісуса", "Із

Апокаліпсису"). 1850 року Жуковський написав П. Плетньову про те, що зробив переклад зі слов'янської мови Нового Заповіту, а 19 грудня зауважив: "По моему направлению философическому я строгий христианин; я теперь вполне убежден, что не может быть другой философии, кроме христианской, то есть кроме основанной на откровении" [3, т. III, с. 685]. У цей же період з'являється віршована повість "Капітан Бопп", у якій хлопчик-юнга рятує "недоброго" капітана від морального занепаду, читаючи йому Біблію та молячись за нього. Ця повість, на думку Ц. Вольпе, "переказ католицької брошури, що видало Паризьке товариство релігійних творів" [4]. Коротко проаналізуємо її з метою виявлення ключових моментів феномена "переродження".

Жуковський вже на початку твору знайомить нас із грішною натурою капітана:

На корабле купеческом Медузе,
Который плыл из Лондона в Бостон,
Был капитаном Бопп, моряк искусный,
Но человек недобрый; он своих
Людей так притеснял, был так бесстыдно
Развратен, так ругался дерзко всякой
Святыней, что его весь экипаж
Смертельно ненавидел... [5, с. 185].

У структурі повісті чітко прослідковується біблійний сюжет приходу грішника до покаяння через втручання Вищої сили, через хворобу (пор. зі ст. Гоголя "О значении болезней").

... Наконец
Готов был вспыхнуть бунт и капитану б
Не сдобровать... но Бог решил иначе.
Вдруг занемог опасно капитан... [5, с. 185].

"Переродження" капітана відбувається за допомогою дванадцятирічного юнга:

Но милая заботливость ребенка
Всю внутренность его поколебала;
Непримиримая его душа
Смягчилась, и в глазах его, дотоле
Свирепо мрачных, выступили слезы [5, с. 186–187].

Кульмінаційним моментом є такі рядки:

Он простонал отчаянно: "Ах! Роберт,
Мне тяжело; с моим погибшим телом

Становится ежеминутно хуже.
А с бедною моей душою!.. Что
Мне делать? Я великий нечестивец!
Меня ждет ад; я ничего иного
Не заслужил; я грешник, я навеки
Погибший человек". – "Нет, капитан,
Вас Бог помилует; молитесь" [5, с. 187].

І ось результат:

Больной, едва дыша, ему сказал:
"Послушай, Роберт, мне пришло на ум,
Что, может быть, на корабле найдется
Евангелье; попробуй, поищи".
И подлинно Евангелье нашлося.
Когда его больному подал Роберт,
В его глазах сверкнула радость. "Роберт, –
Сказал он, – это поможет мне, верно
Поможет. Друг, читай; теперь узнаю,
Чего мне ждать и в чем мое спасенье [5, с. 187–188].

"Смирненное, веселое, святое" – саме такий епітетний ряд використовує автор, щоб змалювати обличчя капітана на шляху "переродження". Один із шляхів воскресіння грішної людини, за Жуковським, покаєння, звернення до Святого Письма (порівняймо з гоголівським Хлобуєвим).

Дослідники (Ф. Канунова) неоднаразово відзначали, що в християнській концепції Жуковського ключовим є поняття скорботи, яка, за автором, притаманна людині, котра відчула своє моральне падіння. І саме за допомогою страждань (у випадку капітана Боппа – хвороба) вдосконалюється життя на землі, людина приходиться до покаєння та переродження.

Саме релігія, на думку Жуковського, – конструкт цілісності та гармонії земного буття. Такі питання, як віра, життя і смерть, покаєння та шляхи до переродження, неодноразово піднімаються у його творчості. Своєрідним епілогом творчості автора, лебединою піснею є незакінчена поема "Агасфер". "В ней заключены последние мысли моей жизни", – зізнався Жуковський протоієрею Іоанну Базарову [6, с. 453].

В основі сюжету апокрифічне передання про іудея, котрий відмовив Христу у відпочинку по дорозі на Голгофу. За це отримав вічні блукання та осуд людський (пор. із долею Каїна: "... Ты будешь изгнанником и скитальцем на земле... за то всякому, кто убьет Каина, отомстится всемеро..." (Бут., 4:10–15)).

З-поміж німецьких поетів темою Вічного жида цікавився, зокрема, І. Гете. Приречення Агасфера на вічні страждання викликало у автора протиріччя. Він так і не розв'язав вічного питання: "За що?" Поема залишилася незакінченою. А як втілює сюжет про Агасфера В. Жуковський? Чи відбувається переродження скнари, шлях з гирла гріха до світла віри, чи, він приречений, за автором, на безсмертя у вічних муках, вічне вдосконалення ("Ты будешь жить, пока я не приду")?

Момент усвідомлення Агасфером свого майбутнього Жуковський описує так:

Тут в первый раз
Постигнул я вполне свою судьбину.
Я буду жить! я буду жить, пока
Он не придет!.. Как жить?.. Кто он? Когда
Придет?.. И все грядущее мое
Мне выразилось вдруг в остане этом
Погибшего Ерусалима: там
На камне камня не осталось; там
Мое минувшее исчезло все;
Все, жившее со мной, убито; там
Ничто уж для меня не оживет
И не родится; жизнь моя вся будет,
Как этот мертвый труп Ерусалима,
И жизнь без смерти. Я в бешенстве завыл
И бешеное произнес на все
Проклятие [5, с. 279].

Агасфер бажає смерті:
"Дай смерть мне! дай мне смерть!" – то
было криком
Моим, и плачем, и молением
Пред каждым бедствием земным, которым
На горькую мне зависть гибли люди [5, с. 282].

Та все марно. Агасфер зустрічається з Наполеоном і розповідь йому про своє грішне життя й переродження за допомогою апостола Іоанна. Перші хвилини "переродження" – і ось думки Агасфера:

То были первые минуты тайной.
Будящей душу благодати, первый,
Еще неясно слышный, безответный,
Но усладительный призыв к смиренью
И к покаянью. В языке нет слова,
Чтоб имя дать подобному мгновенью,

Когда с очей души вдруг слепота
Начнет спадать и божий светлый мир
Внутри и вне ее, как из могилы,
Начнет с ней вместе воскресать [5, с. 287].

Настанови апостола Иоанна "зцілюють" Агасфера:

Он долго поучал меня, и мне открыл
Значение моей, на испытанье
Великое приговоренной, жизни,
И наконец перед моими, мраком
Покрытыми, очами приподнял
Покров с грядущего, покров с того,
Что было, есть и будет [5, с. 289].

І ось довгоочікуваний момент переродження:

Тут впервые
Преображение моей судьбы
Я глубоко почувствовал [5, с. 289].

О, я теперь иной!.. Тот, за меня
Поднятый к небу, мученика взгляд
И благодать, словами Богослова
В меня влияющая, переродили
Озлобленность моей ожесточенной
Души в смирение, и на Голгофе
Постигнул я все благо казни, им
Произнесенной надо мной, как мнилось
Безумцу мне, в непримиримом гневе [5, с. 299].

Смирения, покаяння виводять Агасфера на нову життєву дорогу:

С тех пор во мне смирилось все. Что
Желать? О чем жалеть? Чего страшиться?
Надеждами? Зачем скорбеть, встречая
Презрение иль злобу от людей?
Я с ним, он мой, он все, в нем все, им все;
Все от него, все одному ему.
Такое для меня знаменованье
Теперь явила жизнь. Я казнь мою
Всем сердцем возлюбил: она моей
Души хранитель. И с людьми, меня
Отвергшими, я примирился, в сердце
Божественное поминая слово:
"Отца! прости им; что творят, не знают!" [5, с. 301].

Квінтесенція біблійної заповіді звучить з вуст Агасфера:

Моя любовь к ним есть любовь к Тому,
Кто первый возлюбил меня: любовь,
Которая не ищет своего,
Не превозносится, не мыслит зла,
Не знает зависти, не веселится
Неправдою, не мстит, не осуждает:
Но милосердствует, но веру имлет,
Всему смиряется и долго терпит.
Такой любовью я близок к людям... [5, с. 302]

(пор. з біблійним текстом: "Любовь долготерпит, милосердствует, любовь не завидует, любовь не превозносится, не гордится, не бесчинствует, не ищет своего, не раздражается, не мыслит зла, не радуется неправде, а сорадуется истине; все покрывает, всему верит, всего надеется, все переносит. Любовь никогда не перестает..." (Кор., 13:4–8)).

О, что б я был без этой казни, всю
Мою пересоздавшей душу? Злобным
И нераскаянным богоубийцей
Сошел бы в землю...
О, сколько силы,
Какая сладость в этом слове сердца:
"Твое, а не мое да будет!" В нем
Вся человеческая жизнь; в нем наша
Свобода, наша мудрость, наши все
Надежды; с ним нет страха, нет забот
О будущем, сомнений, колебаний;
Им все нам ясно [5, с. 304–305].

Основна думка поеми – страждання людини приводять її до віри, що є найбільшим земним блаженством. Саме ж переродження у Жуковського тісно пов'язане з темою смерті. Вона є ключовою у творчості поета. Смерть, про яку благає Агасфер, стає для нього не злом, а прагненням, блаженством (пор. із твором Борхеса "Безсмертний", автор якого теж творчо використав легенду про Вічного жида).

Щаблі переродження Агасфера після отримання ним безсмертя можна представити так: гріховне життя, закон якого "Не веруй, злоствуй, проклинай" → страждання та пошуки смерті (кидання з гори, прагнення втопитися в морі, заразитися чумою, потрапити у піщану бурю тощо) → покаяння у гріху (о. Патмос, апостол Іоанн) → Єрусалим (молитви) → "переродження" душі.

Біблійний пласт виразно явлений у поемі (алюзії та ремінісценції з книги Іова:

Страдальца Иова я повторял:
"Да будет проклят день, когда сказали:
Родился человек; и проклята
Да будет ночь, когда мой первый крик
Послышался; да звезды ей не светят,
Да не взойдет ей день, ей, незапершей
Меня родившую утробу!" [5, с. 280];

вже цитовані вислови про любов з Послання до коринтян, картини Апокаліпсису, мотиви темряви, покаяння (саме слово зустрічається в поемі тричі) тощо).

У 40-ві роки Жуковський знайомиться з Гоголем, який, безсумнівно, вплинув на християнський характер творчості поета. Відомо, що про задум своєї поеми Жуковський писав Гоголю, а також цікавився подробицями Гоголевої подорожі до Палестини при написанні твору. Аналіз образу Агасфера у Жуковського та Кюхельбекера ("Агасвер") свідчить, що герой Жуковського еволюціонує до переродження і не є статичним злим грішником, що зближує сам вектор мислення поета та освоєння християнської традиції з Гоголевою (порівняймо грішного Чичикова, який також мав у третьому томі поеми "Мертві душі" переродитися духовно).

Література

1. Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : в 14 т. / Н. В. Гоголь ; АН СССР ; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). – М.–Л., 1937–1952.
2. Зайцев Б. Жуковский / Б. Зайцев. – Режим доступу: <http://91.135.208.34/pisатели/books/Zaitsev%20-%20Jukovskiy.pdf>. – Назва з екрана.
3. Плетнев П. А. Сочинения и переписка : в 3 т. / П. А. Плетнев. – СПб., 1885.
4. Вольпе Ц. Жуковский [Электронный ресурс] / Ц. Вольпе. – Режим доступу: <http://feb-web.ru/feb/zhukovsky/critics/il5/il5-355-.htm>. – Назва з екрана.
5. Жуковский В. А. Полное собрание сочинений и писем : в 20 т. / В. А. Жуковский ; А. С. Янушкевич (гл. ред.). – М., 2009. Т. 4. – М. : Яз. рус. культуры, 2009. – 636 с.
6. В. А. Жуковский в воспоминаниях современников / сост., подгот. текста, вступ. статья и коммент. О. Б. Лебедевой и А. С. Янушкевича. – М. : Наука, Школа "Языки русской культуры", 1999. – 726 с.